

УДК 378.43(075,8)

ПРОДОВОЛЬЧА ПРОБЛЕМА: ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ В СВІТІ І В УКРАЇНІ

ІЛЬЄНКО Н.П.

*Студентка 1 курсу відділення з підготовки молодших спеціалістів з
спеціальності “Бухгалтерський облік”*

Науковий керівник БАРИЛО Н.О., ст.викладач

*ВП Національного університету біоресурсів та природокористування
України «Ніжинський агротехнічний інститут»*

Продовольчі проблеми світу і стосовно України суто пов'язані між собою. На даний момент часу мета малорозвинених країн одна – забезпечити найхвилюючі духовні потреби, не вирішення яких призводять до вимирання і знищення з лиця Землі млн. людей жахливою смертю. При оцінці скрутної продовольчої ситуації в цих країнах необхідно враховувати незавершеність аграрних реформ, бідність широких мас селянства, відсталість систем землеробства, нераціональне використання земельних і водних ресурсів, часті стихійні лиха, які знищують працю мільйонів людей, відсутність транспорту та іншої інфраструктури. Мета її вирішення шукає всі можливі варіанти. Надія на головні країни, які, сподіваюсь, приймуть потрібне рішення і візьмуться до виконання певних дій.

Ключові слова: продовольча проблема, ВООЗ, фізіологічні норми, продовольчий потенціал землі, критична продовольча ситуація, Продовольча й сільськогосподарська організація (ФАО)

Практично проблема продовольства для людини існувала завжди. Це одна з найдавніших глобальних проблем. Голод як крайній її прояв і величезне соціальне лихо знекровлював людей і в давнину, і в середні віки, і в нові, й навіть у новітні часи. Продовольча проблема належить до категорії глобальних тому, що для її розв'язання недостатньо зусиль окремих держав, а потрібне добре налагоджене співробітництво всіх країн, незалежно від їхнього суспільного ладу. Зрештою, на ній органічно зав'язані інші глобальні проблеми сучасності – демографічна, екологічна, енергетична та ін. Більшість дослідників убачають у продовольчій проблемі багатопланове явище, яке справляє вплив на всі сторони суспільства і тому має розглядатися у взємозв'язку з економічною системою, політичним ладом, національними традиціями господарювання тощо. У сучасному світі спостерігається нерівномірність у виробництві та споживанні продуктів харчування. В країнах, де недостатній розвиток сільськогосподарського виробництва, як правило, і

виникають проблеми з продовольством. Це, в першу чергу, стосується країн, що розвиваються. Як показує процес економічного розвитку цих країн, подолати продовольчу проблему самотужки вони не зуміють. Головною ареною голоду і недоїдання в сучасному світі є країни, що розвиваються, де проживає майже 4/5 населення світу, виробляють приблизно 1/3 всього продовольства, а споживають трохи більше третини його світового споживання.

Актуальною ця проблема є і для України, де в останньому десятилітті минулого віку обсяг виробництва сільськогосподарської продукції скоротився більше ніж удвічі.

Продовольча проблема в країнах, що розвиваються

Головною ареною голоду і недоїдання в сучасному світі є країни, що розвиваються. Саме тут проживає найбільше голодуючих: близько 57% із них в Азії, 27% в Африці, 11% у Латинській Америці та близько 5% на Близькому Сході. Хоча найбільша кількість тих, що недоїдають, мешкає в Азії, найвищий приріст голодуючих спостерігається в Африці.

Переважна частина голодуючих сконцентрована у відносно невеликій кількості країн. Так, 75% голодуючих Азії проживає у семи країнах: Бангладеш, Бутані, Індії, Мальдівах, Непалі, Пакистані та Шрі-Ланці; дві третини голодуючих Африки проживають в Ефіопії, Нігерії, Заїрі, Кенії, Уганді та Мозамбіку.

При цьому не можна не визнати досягнення молодих незалежних держав у сільському господарстві й постачанні населення продовольством. Якщо у 30 – 40-ві роки середньорічний приріст сільськогосподарської продукції у країнах Азії, Африки та Латинської Америки становив приблизно 1%, то в період їхнього післяколоніального розвитку він піднісся до 2,5-3%. Нині виробництво продукції у країнах, що розвиваються, приростає: у рослинництві на 2,4%, у тваринництві на 3,4%.

Деякі країни, що розвиваються, широко застосували досягнення “зеленої революції”, добилися повного або майже повного самозабезпечення продуктами харчування. Для більшості країн, що розвиваються, характерним є рослинний раціон харчування, де в основному переважають один-два види продуктів.

Недостатня забезпеченість продуктами харчування негативно впливає на показники середньої тривалості життя людей. Вона впливає також на їх здоров'я, фізичну працездатність. Безпосередньо від голоду в країнах, що розвиваються, щорічно вмирає від 13 до 18 млн осіб, $\frac{3}{4}$ з яких діти. Здебільшого жертвами голоду і недоїдання в країнах, що розвиваються, стають сільські жителі, чії діти частіше недобирають належну їм за віком масу тіла. За оцінками ФАО, 60% дітей у Південній Азії, 39% у Тропічній Африці відстають у фізичному розвитку.

При оцінці скрутної продовольчої ситуації в цих країнах необхідно враховувати незавершеність аграрних реформ, бідність широких мас селянства, відсталість систем землеробства, нераціональне використання земельних і водних ресурсів, часті стихійні лиха, які знищують працю мільйонів людей, відсутність транспорту та іншої інфраструктури.

Причиною голоду є не відсутність запасів зерна, а неспроможність країн, що розвиваються, викупати на світовому ринку продукти харчування. У структурі сімейного бюджету частка продовольчих витрат у цих країнах перевищує 60%, тоді як у Німеччині вона становить 17%, у США – 19%. У деяких країнах з перехідною економікою через невисокі доходи населення цей показник наближається до 70%, при цьому раціон обмежується споживанням хліба, крупів, картоплі.

Зонами критичної продовольчої ситуації є території в межах Сахелю (Мавританія, Сенегал, Гамбія, Малі, Нігерія, Чад), де слабо розвинута промисловість, і Північно-Східній та Південній Африці (за винятком ПАР). Найбільш жахливе становище у 20 країнах “зони голоду”, що розташована в сухих саванах і напівпустелях. Тут темпи приросту населення вдвоє перевищують виробництво продовольства. У раціоні африканців переважає низькокалорійна рослинна їжа з невисоким вмістом білків, жирів та вітамінів. Для багатьох африканських держав середньодобова забезпеченість їжею оцінюється у 80-85% від рекомендованих ФАО норм.

Осередком хронічного дефіциту продовольства є також Центральноамериканський субрегіон - Сальвадор, Гондурас, Гватемала, де середньодобове споживання не перевищує 2000 ккал. Найбільш загострена проблема на Гаїті (1905 ккал).

Основні шляхи та механізми розв'язання глобальної продовольчої проблеми.

Із самого виникнення глобальної продовольчої проблеми точилися дискусії про шляхи її розв'язання. Незважаючи на певні розбіжності, мова йде про основні такі шляхи – екстенсивний та інтенсивний. Екстенсивний шлях полягає насамперед у подальшому розширенні пасовиськ, орних, рибпромислових та інших угідь. За окремими даними, світова площа сільськогосподарських земель за 1980-2000 рр. Зросла з 4,4 млрд до 5,1 млрд га. У середньому на душу населення у світі приходить 0,3 га ріллі – основного джерела одержання продовольства. За останні роки площі ріллі скорочуються абсолютно, не говорячи вже про відносне скорочення (на душу населення), у зв'язку з зростанням населення, особливо в країнах, що розвиваються. В окремих країнах є великі розбіжності у площі ріллі на душу населення. Так, у США на душу населення припадає 0,67 га ріллі, в Австралії близько 2 га, на Україні – 0,63 га, у Німеччині – 0,12 га, у Великій Британії – 0,11, у Японії – 0,03 га.

У світі є резерви для збільшення оброблюваних площ. Нараховується кілька мільйонів квадратних кілометрів земель, які можна було б використати для потреб сільського господарства. Найбільші земельні площі, потенційно придатні для обробітку, мають Латинська Америка та Африка. В Латинській Америці нині використовують трохи більше чверті придатних земель. В Африці на середину 90-х рр. обробляли менше 20% таких земель. Але розширення їх використання не тільки потребує великих капіталовкладень, а й призведе до деградації ґрунтів. Тому для збільшення виробництва продовольства в першу чергу прагнуть поліпшити використання наявних сільськогосподарських угідь. Велика частина оброблюваних площ землі знаходиться у Північній півкулі. Понад половину їх розташовано в Європі й Азії і 15% - у Північній Америці. У цих регіонах виробляється й основна частина продовольства більше половини площі зайнято зерновими культурами.

Інтенсивний шлях розв'язання продовольчої проблеми передбачає механізацію, хімізацію, підвищення енергоозброєності сільського господарства, використання високоврожайних сортів сільськогосподарських культур, найбільш продуктивних порід тварин – тобто застосування всіх тих засобів, які дають змогу збільшити віддачу землеробства й тваринництва навіть при зменшенні сільськогосподарських площ.

Великі перспективи інтенсифікації сільськогосподарського виробництва пов'язують із технологічною революцією. Ця революція виражається у використанні досягнень генної інженерії, біотехнології та інформаційної технології безпосередньо у фермерському землеробстві й тваринництві для поліпшення якості продукції, зниження виробничих витрат і т.д.

Значну роль у розв'язанні продовольчої проблеми відіграють різноманітні міжнародні організації, передусім спеціалізовані установи ООН – Продовольча і сільськогосподарська організація (ФАО), яка об'єднує близько 190 держав світу, та Міжнародний фонд сільськогосподарського розвитку.

У відповідності зі статутом ФАО основними цілями її діяльності є: поліпшення харчування і підвищення життєвого рівня людей; забезпечення зростання ефективності виробництва і розподілу продовольчих продуктів; оптимізація умов життєдіяльності сільського населення; сприяння розвитку світової економіки.

Наростання негативних тенденцій у забезпеченні продуктами харчування в більшості країн світу стало основою для висунутої ФАО ініціативи щодо проведення саміту з питань продовольства. Він відбувся у Римі в листопаді 1996 р. з участю представників 186 держав. На саміті було прийнято Римську декларацію про всесвітню продовольчу безпеку і План дій Всесвітньої зустрічі на найвищому рівні з проблем продовольства. Ці документи можуть слугувати базою для різноманітних шляхів досягнення загальної мети – продовольчої безпеки на індивідуальному рівні, на рівні домашніх господарств, на національному, регіональному і глобальному рівнях.

У плані дій зазначено, що кожна країна має прийняти відповідну стратегію залежно від її ресурсів і здатності до досягнення індивідуальних цілей, одночасно беручи участь у співробітництві на регіональному й міжнародному рівнях для виробництва колективних рішень із глобальних проблем продовольчої безпеки.

ФАО висловлює надію, що за допомогою вироблених на саміті механізмів до 2015 р. вдасться знизити кількість людності, котра регулярно недоїдає.

Таким чином, створення підвалин світової продовольчої безпеки – це системне завдання, вирішення якого починається з глобального, світового рівня і має доходити до кожної окремої людини.

Продовольча проблема в Україні: стан та шляхи вирішення.

В Україні одним з найбільш болючих питань, що потребують першочергового розв'язання, є вирішення продовольчої проблеми. Держава, яка ще 10-15 років тому вважалася власником родючих земель, основним виробником продовольчої продукції серед країн колишнього СРСР та потенційним конкурентом західноєвропейським виробникам на світовому ринку агропромислової продукції сьогодні не в змозі забезпечити своєму народу харчування не тільки на рівні початку 90-х років, а й мінімальних фізіологічних норм. Сучасний стан споживання основних продуктів харчування на душу населення характеризується значним зменшенням його обсягів відповідно до 1990 року, є критичним і являє собою реальну загрозу здоров'ю нації, продовольчій та національній безпеці країни. Абсолютне зменшення рівня споживання продуктів харчування порівняно з раніше досягнутим супроводжується значною невідповідністю фактичного, нормативного та граничного рівня споживання, погіршенням його якості. Аналіз даних офіційної статистики свідчить, що найбільш критичним є стан споживання повноцінних білкових продуктів харчування (м'яса, молока, риби, яєць) та вітамінної продукції (фруктів). Рівень їх споживання в 2000 році становив близько 50% (по рибі та фруктам ще менше) реального порогу безпечності, в тому числі споживання білків тваринного походження за розрахунками становило 23,6 грама (при нормі мінімального споживчого кошика для умов соціально-економічної кризи – 36,7 г та граничному рівні споживання тваринного білка, який забезпечує функціонування організму людини без особливої шкоди для здоров'я – 30 г на добу). Нестачу білкових продуктів в раціоні харчування населення намагається компенсувати за рахунок надмірного споживання вуглеводів, що містять в собі картопля та хліб. В результаті в раціоні харчування частка продовольчих товарів тваринного походження зменшилась з 28,5% у 1990 році (майже норма) до 20,3% 2000 року.

Аналіз узагальненої статистичної інформації щодо стану забезпечення населення продуктами харчування в середньому по країні не дає можливості з'ясувати, які особливості та проблеми існують на регіональному рівні. На тлі загального зменшення обсягів та деформованої структури відбуваються значні регіональні розбіжності у рівнях середньодушового споживання основних продуктів харчування. Найбільшу небезпеку для нормальної життєдіяльності населення становить занадто низький рівень споживання білкових продуктів (м'яса та молока) в Донецькій, Луганській, Одеській, Дніпропетровській областях та АР Крим, який значно менший реальної межі безпечності. Населення в Донецькому та Причорноморському районах починаючи з 1995 року хронічно недоїдає.

Можливості розв'язання продовольчої проблеми безпосередньо пов'язані з вирішенням питань агропромислової сфери економіки. Стратегічною метою реформування агропромислового комплексу традиційно є підвищення життєвого рівня населення на основі збільшення обсягів виробництва продуктів харчування і продуктивності праці, розвитку науково-технічного прогресу. Проте протягом 1990-2000 років спостерігаються зворотні процеси. За період 1990-1999 рр. валовий збір зернових в усіх категоріях господарств зменшився на 51,9%, цукрових буряків – на 68,2%, картоплі – на 24%, овочів – на 20,2%..

Одна з причин низької ефективності аграрної економіки полягає у відсутності передумов для утворення та нагромадження аграрного капіталу. Завдання створення умов для його нормального функціонування набуває важливого народногосподарського значення, вирішення якого без державної підтримки практично неможливо. Необхідно запозичити досвід розвинутих країн, в яких аграрна сфера відноситься до пріоритетних і має значну державну підтримку. Так, пряма фінансова допомога сільському господарству в США в 1999 році становила більше 23 млрд дол., тобто 25% загальної вартості реалізованої сільгосппродукції. В країнах ЄС цей показник сягає 50%, в Японії – перевищує 80%. Починаючи з 2000 року призупинився спад виробництва сільськогосподарської продукції і розпочато його зростання (на 7,6% в 2000р.).

Суттєвою проблемою розвитку продовольчого ринку України є низька якість продовольчих товарів як іноземного, так і вітчизняного виробництва, споживання яких має безпосередній негативний вплив на здоров'я людей. Аналіз стану забезпечення населення країни продовольством свідчить, що вирішення цієї проблеми неможливе без розробки й впровадження державної крнцепції і програми забезпечення національної продовольчої безпеки та відновлення агропромислового виробництва, які ґрунтуються на принципах соціально орієнтованої та державно регульованої продовольчої політики та економічної політики в цілому. Головною стратегічною метою продовольчої політики має стати досягнення споживання основних продуктів харчування населенням України на рівні 1990 року з подальшим покращенням його структури та підвищення якості продукції вітчизняного виробництва.

Основними напрямками реалізації зазначених цілей з урахуванням умов перехідного періоду є:

- підвищення життєвого рівня та стимулювання платоспроможного попиту населення на продовольство, формування гарантованого державного попиту на важливі види сільськогосподарської продукції й сировини шляхом недопущення заборгованостей по виплаті заробітної плати, стипендій, пенсій та соціальних допомог; комплексного реформування системи оподаткування, соціальних гарантій та підтримки малозабезпечених; приведення системи оплати працівників бюджетної сфери у відповідність до динаміки обсягів прожиткового мінімуму.

- Реформування власного агропромислового виробництва, ліквідація наслідків системної виробничо-фінансової кризи в цій сфері, збільшення обсягів виробництва агропромислової продукції шляхом створення ринкового економічного середовища; формування відповідного економічного механізму та системи регулювання внутрішньо- та зовнішньогалузевих відносин; ефективного використання наявного ресурсного потенціалу АПК згідно з потребами забезпечення продовольчої безпеки держави; регулювання основних товарних ринків.

- Регулювання зовнішньоекономічної діяльності відповідно до стану та завдань розвитку вітчизняного виробництва продукції агропромислового комплексу шляхом раціоналізації експорту завдяки розширенню вивозу продукції глибокої переробки сільськогосподарської сировини, лікеро-горілчаних виробів і безалкогольних напоїв та значного скорочення імпорту продукції спеціалізації вітчизняного АПК на основі запровадження елементів протекціоністської політики.

- Вдосконалення земельних відносин та формування цивілізованого ринку землі шляхом створення відповідної нормативно-законодавчої бази.

- Формування сприятливого інвестиційного клімату в агропромисловому комплексі шляхом запровадження податкових пільг учасникам інвестиційного процесу та збільшення обсягів централізованих капіталовкладень як інструменту державної структурної політики у сфері АПК.

- Стимулювання розвитку науково-технічного прогресу, впровадження високих технологій в агропромислове виробництво шляхом підвищення ефективності використання наявного науково-технічного потенціалу АПК; відновлення фінансування аграрної науки з державного бюджету до необхідних рівнів; вирішення питання формування механізму економічного стимулювання впровадження новітніх технологій та науково-технічних розробок; надання продовольчому комплексу пріоритетного розвитку на основі досягнень науки і техніки.

- Розвиток системи державного регулювання якості та безпечності харчових продуктів на основі комплексного підходу до контролю, оцінки та

регламентації якості продуктів харчування на всіх етапах їх виробництва, переробки, зберігання і транспотрування; вдосконалення нормативної бази з цього питання та державної системи стандартизації, регулювання цін на сировину та кінцеву продукцію відповідно до якості товару.

Висновки

Продовольча проблема належить до категорії глобальних. Для розв'язання продовольчої проблеми недостатньо зусиль окремої держави, а потрібно добре налагоджене співробітництво всіх країн, незалежно від їх суспільного ладу.

За останні 50 років у виробництві продовольства досягнуто істотного прогресу – чисельність людей, що недоїдають і голодують, скоротилася майже в два рази. У той же час за даними ФАО загальна кількість голодуючих на землі складає 500-550 млн осіб, а тих, хто недоїдає, - 1-1,3 млрд.

Головною ареною голоду і недоїдання в сучасному світі є країни, що розвиваються, де проживає майже 4/5 населення світу, виробляють приблизно 1/3 всього продовольства, а споживають трохи більше третини його загальносвітового споживання. При оцінці скрутної продовольчої ситуації в цих країнах необхідно враховувати незавершеність аграрних реформ, бідність широких мас селянства, відсталість системи землеробства, нераціональне використання земельних і водних ресурсів.

Актуальною продовольча проблема є і для країн з перехідною економікою, в тому числі України. Можливості розв'язання продовольчої проблеми безпосередньо пов'язані з вирішенням питань агропромислової сфери економіки. Стратегічною метою реформування агропромислового комплексу України традиційно є підвищення життєвого рівня населення на основі збільшення обсягів виробництва продуктів харчування і продуктивності праці, розвитку науково-технічного прогресу.

Таким чином, створення підвалин світової продовольчої безпеки – це системне завдання, вирішення якого починається з глобального, світового рівня і має доходити до кожної окремої людини.